

Francia könyvkiállítás nemzeti múzeumban.

Az Országos Széchényi Könyvtár és a Bibliophil Társaság által 1947 decemberében rendezett „Francia könyvkiállítás: A szép francia könyv, Magyar-francia kapcsolatok“ a magyar művelődés százados francia orientációját mutatja be.

I. — Az első rész, 137 mű, könyvgyűjtésünk legszebb francia emlékeit foglalja magában az ősnymtatványoktól kezdve az első világháborúval lezáródó időkig. A francia nyomdászat technikai és esztétikai fejlődésének e mintadarabjai a magyar nyomdászat fejlődését is támogatták.

A sor MARCHANT-MERCATOR, JEAN PETIT, JODOCUS BADIUS, HENRI ÉTIENNE, JACQUES KERVER latin nyelvű teológiai és skolasztikus kiadványaival kezdődik, de jókor megjelennek közöttük a terebélyesedő humanizmus és elterjedő francia irodalmi nyelv művei is. A XVII. századi kiadványok érzelmettelik a latin nyelv fokozatos háttérbe szorulását, a francia nyelvű szépirodalom kivirágzását, a nagyobb példányszámmal együttjáró ideiglenes hanyatlást, hamaros meg erősödést, a díszítő elemek: dísz-címlap, vignetta, arckép előretörését. Irodalmi szempontból a *grand siècle* szerény kifejezéshez jut: a klasszikusok későbbi kiadásokban szerepelnek. De az illusztráció, metszet, karc művészi és technikai továbbfejlődése jól látható; a haladás élén karcoló jár, ROBERT NANTEUIL. Kiállított folió-arcképei épp oly tökéletesen fejezik ki a lelki tartalmat, mint a testi képet. A rajzoló- és nyomtatóművész ekkor már egyenrangú társa az írónak, festőnek és szobrásznak, tagja a francia Akadémiának, dísze és hivatalos propagálója a királyi abszolútizmusnak: SÉBASTIEN LE CLERC kiállított *Labyrinthe de Versailles*-a a Napkirály palotájának és kertjének „felülmúlhatatlan szépségét“ hirdeti, CHARLES PERRAULT *Les Hommes Illustres*-je a „kor nagyjait ábrázolja írásban és képen“ NANTEUIL, DUFLOS, EDELINCK művészetével. E két műben már jelentkezik a díszítőrajz- és fejlécművészet is, mely a következő században bontakozik ki. A XVIII. század — az újjáéledő magyar könyvgyűjtés gazdagságából —, jelentőségének megfelelően, nagyszámú illusztrált művel van képviselve; nem egy a kor legszebb darabjai közül való. A fametszet és karc vezető szerepét a rézmetszet veszi át, meg egy új eljárás, mely maratással „rakja fel“ a képet, karcolással hozza ki a tónust és vonalakat (GÉRARD AUDRAN: *Daphnis és Chloé*). Egy vagy több lemez alkalmazásából kifejlődik a színes metszet (MONSIAU, MIXELLE). A technika új művészi lehetőségei a metszethez vonzzák a nagy festőket is: látjuk BOUCHER MOLIÈRE-illusztrációit és a *Décameron*-hoz készített képeit. Befejezett művészet tárul elénk a COCHIN-ek (apa és fiú) BOCACCIO-, ARIOSTO-, TASSO- és METASTASIO-illusztrációiban, s azokban a metszetekben, amelyeket a fiatal MOREAU, VOLTAIRE és REGNARD műveikhez rajzolt. Korának egyik remekműve az OUDRY által illusztrált *LA FONTAINE*-kötet. A század második felében a rézmetszet megszabadul a mult terhétől és uralkodó kifejezési eszköze lesz a könyvdíszítésnek. A kiállítás nemcsak az általános fejlődést mutatja, de érzékelteti a kiemelkedő művészek (GRAVOLET, EISEN, MARILLIER, SAINT-AUBIN, CHAUFFARD, DUPLESSIS-BERTAUX) pályájának főbb állomásait is. A nyomdászat megújulását VOLTAIRE művének 70 kötetes KEHL-i kiadása (1784—1789) reprezentálja és négy klasszikus szépségű DIDOT-opus.

A francia könyvművészet, kvarc és metszet utolsó másfélszázadát a kiállítás a restauráció korának régies modorú illusztrációival (P. LEGRAND) vezeti be. A felszabadulást a festői romantizmus: DEVERIA, CHASSÉRIAU, TONY JOHANNON

hozza. A nagy tájképfestők bekapcsolódását COROT, MILLET, DAUBIGNY, MONET illusztrációi jelzik. Az impresszionizmus folytatói és utódai hiányoznak. Egyetlen példa utal a majd százéves haladásra: DARAGNÈS PIERRE LOTI-metszetei (1926), az *Izlandi halászok*. A litográfia DELACROIX metsész *Faust*-illusztrációival (1828) hódította meg a művészetet és a közönséget. Később hanyatlott iránta az érdeklődés, de az impresszionizmus, fauvizmus ismét szívesen nyúlt feléje a szín- és forma-forradalom kikísérletezésére és népszerűsítésére; ma is múlhatatlan szépségű műveket alkotnak benne. Multra és jelenre egyetlen példa emlékeztet: BONNARD remek VERLAINE-metszetei (1900). A kömetszet alapozta meg a karikatúra sikerét is, amely a mult századi politikai és társadalmi kritika és forradalmi megújulás egyik legfontosabb támadó fegyvere volt. HENRI MONNIER a burzsoa és plebejus típusokat gúnyolja egyetlen szarkazmussal („*Monsieur Prudhomme*“). GRANDVILLE nemcsak irodalmi illusztrátor, (BALZAC, LA FONTAINE), de politikus is: a Párizs-királyt és támaszait karikirozza (*Muséum Parisien*). GAVARNI a rajz BALZAC-ja. A francia karikatúra legnagyobb mestere, DAUMIER, utat tör a realizmus felé. Szenvedélyes hirdetője a haladásnak. Emberábrázolásában a jellegzetes külsőt épp oly teljesen visszaadja, mint a rejtett jellemet. Két (egy évből való) kötet jelzi életművét. A kor második divatos reprodukciós eljárását, a tökéletesített fametszetet, GUSTAVE DORÉ emelte először a művészi kifejezés magasságába. BALZAC- és RABELAIS-illusztrációi (1855, 1875) és mifológikus metszetei (1873) feltárják művészetének pontosságát és változatosságát. Az újabb fejlődést egyetlen példa érzékelteti: VLAMINK értékes fametszetei (1926).

A bemutatott 30 mű csak hézagosan és vázlatosan érezteti a szép francia könyv utolsó százötven évét. A magángyűjtemények, melyek közkönyvtáraink gazdag külföldi anyagát adják, ebben a korban már nem fejlődtek tovább. A tervszerű kiegészítés az állam és közületek feladata lett volna. SZÉCHENYITŐL és VÖRÖSMARTYTÓL kezdve ADY ENDRÉIG, JÓZSEF ATTILÁIG és ILLYÉS GYULÁIG sokan panaszkodtak, hogy kiestünk az idő kerekéből és a „magyar komp“ nagy késéssel hozza-viszi a szellem kincseit. Az elmaradottságot könyvkultúránk is érzi. Az újjáépítés követelte előrejutáshoz — felszerelésünk tökéletesítésén és a műgond fejlesztésén túl — a külföldi haladás új eredményeinek ismeretére, mintáira van szükségünk, hogy buzdítsanak, összehasonlításra kényszerítsenek.

2. — A magyar-francia kapcsolatok alakulását 221 mű mutatja be, a kiállítás nagyobbik fele. Az első dokumentumok a XV—XVI. századi egyházi kultúra kapcsolatait szemléltetik: PETRUS HUNGARUS hagiografikus és humanista művek nyomtatásával szerez hírnevet Lyonban, MICHAEL DE HUNGARIA Sarbonne-i diák s prédikációit Franciaországban, Hollandiában, Németországban, Angliában nyomtatják ki, TEMESVÁRI PELBÁRT latin prédikációs-gyűjteménye száznál több kiadást ér el külföldön s a francia nyelvű egyház szónoklat kialakulását is előmozdítja, akárcsak a magyarét. A középkor mithoszteremtő törekvését a *Sicambria-legenda* illusztrálja. A két ország dinasztikus hatalmát támogatta, épp úgy, mint a tényleges és költött családi kapcsolatok is. A francia legenda magyar királyleánynak tette meg CHARLEMAGNE anyját († 783), mielőtt CLÉMENTCE DE HONGRIE elindulhatott volna új házája felé. Magyarországi SZENT ERZSÉBET asszony, a szegények gvámola, emlékét századokon át legendák, képek, szobrok, kórházak és templomok hirdették Franciaországban, nemcsak példája miatt, de azért is, mert a királyi család rokonságot tartott vele. Egyházi humanizmusnak francia ágát GOSZTONYI püspök tanulmányai, a neki ajánlott humanista művek és GEVA BONIFACIUS párizsi szónoklatai képviselik; a világis

SAMBUCUS-ZSÁMBOKY Párizsban kiadott költői és filológiai munkái. A francia humanisták érdeklődésének és magyarországi utazásának emlékei CLUSIUS pannóniai flórája, magyar növénygyűjteménye és BONGARSIVS *Rerum Hungaricarum Scriptores-e*. CALVIN felszabadító hatására nem történik utalás.

A fontosabb politikai és katonai kapcsolatok a XVI. és XVII. században fonódnak. A függetlenségi gondolat Franciaországtól remél segítséget. BETHLEN GÁBOR, a RÁKÓCZIak és ZRÍNYIék már mérlegelik, THÖKÖLY és RÁKÓCZI FERENC meg is valósítják a bekapcsolódást a francia „egyensúly-politikába“. Leggazdagabb a RÁKÓCZI-szabadságharc emlékényaga: francia nyelvű manifesztumok, diplomáciai, katonai és propaganda művek, a Fejedelem emlékiratai, testamentuma s a magyar nép elnyomatásának, családásainak és a felszabadulás reményének kifejezője a RÁKÓCZI-induló, BERLIOZ hangszerelésében, az 1846-os pesti bemutatóra készült kéziratban.

A politikai felszabadulásért folytatott küzdelem tanúi mellett itt vannak a gondolati felszabadulás emlékei is: a tapasztalati bizonyosságot kereső *Ewropica Varietas*, s a magyar cartesianisták első művei, a *Magyar Encyklopédia*, APÁTI MIKLÓS DESCARTES-tanulmánya. Az ész igazságai szerint való megújulás irányában halad a magyar felvilágosodás is: VOLTAIRE és ROUSSEAU elszakítják gondolkodásunkat a multtól és rávezetik a társadalmi megújulás szükségességére. A cselekvésre a francia forradalom adja meg a lökést. A magyar jacobinusokat kivégzik, de szellemük él a hagyományban, irodalomban. A politikai és gazdasági fejlődés, a reformkor népfelszabadító törekvéseitől és a francia forradalom emlékét idéző olvasmányoktól támogatva — SAINT-JUSTE könyvén ott a felírás: „Petőfi Sándor kincse. 1848“ —, az élen járó márciusi ifjakban olyan élcsapatot nevel majd ki, mely csak az alkalmat várja, hogy megvalósítsa a politikai és társadalmi forradalmat és „az ó világnak romjain az új világot megteremtse“. A márciusi forradalom és a szabadságharc Franciaországban évekig visszhangzik aztán a száműzöttek munkája nyomán.

A további szakaszok a francia irodalom magyarországi terjedését, a magyar írók, költők francia fordításait s a két országot ismertető, kapcsolataikat tárgyaló műveket mutatja be szakszerű, gondos válogatásban.

3. — A kettős kiállítás sok tanúságot hozott: felidézett, új világitásba helyezett, tudatossá tett számos problémát. A „szép francia könyv“ a közönség széles rétegeinek is megmutatta, hogy az írott mű a könnynyomtató és illusztráló művészete által válik teljes hatásúvá; a szakmabeli dolgozót emlékeztette a könyvészeti szép múlhatatlan értékű példáira; a szaktudományok művelői előtt felújította a megoldásra váró feladatokat (a magyar könyv- és illusztráció-történet összehasonlító megírása, nemzeti regiszter a hazai és külföldi könyvritkaságokról); feltárta a pótlásra váró hiányokat. A „magyar-francia kapcsolatok“ bemutatta a kérdéssel foglalkozó fontosabb műveket, ráirányította a figyelmet a súlyos hibákra, elmulasztott alkalmakra (a kor színvonalán álló francia fordítások, magyar nyelvtan hiánya), feltárta az újabb kutatásokat, további munkát igénylő feladatokat. A legutóbb kiadott orosz könyvkatalógus mellett ez az első nagyobb igényű vállalkozás a magyar művelődés haladó külföldi orientációjának tudományos bemutatására.

A kiállítás első részét SZENTKUTY PÁL főtitkár, a második részt HUBAY ILONA, a Széchenyi Könyvtár könyvtárnoka és HAJDU PÉTER assistens rendezték. Ők szerkesztették a hatvanoldalas illusztrált katalógust is, mely maradandó értékűvé tette a kiállítás látogatását. A kiállítás különleges érdemének kell tekintenünk — amint ezt a katalógus bevezetésében TOLNAI GÁBOR, az Országos

Széchenyi Könyvtár főigazgatója kiemelte —, hogy megvalósította a bemutatás új módszereit: néhány könyvvel jellemzeni tudott nagyjelentőségű történeti kora és érzékeltette a fejlődés útját. A kiállítást védnöke, Dr. ORTUTAY GYULA vallás- és közoktatásügyi miniszter nyitotta meg, aki a megrendezés anyagi felteleteit is biztosította.

MOLNOS LIPÓT.

Francia folyóiratkiállítás Budapesten.

1947. december 15-én nyílt meg az *Institut Français* helyiségeiben az *Institut Français* és a *Francia-Magyar Kereskedelmi Kamara* együttesen rendezett folyóiratkiállítása. A rendezőket kettős cél vezette: a magas színvonalú francia folyóirattermés bemutatásával egyben segítő kezet kívántak nyújtani a magyar tudományosságnak a folyóiratrendeléshez. A kiállítás nyomtatott katalógusa e cél érdekében hasznosan egészíti ki az *Annuaire de la Presse* 1947. évi kötetét.

A francia folyóirat-sajtó nehézségei a háború alatt és azt követőleg közismertek. Csak a nemzetközi jelentőségű folyóiratok tudtak rendszeresen megjelenni, de még ezek is gyakran számösszevonásokra kényszerültek a szűkmarkú papírellátás folytán. A német megszállás idején több folyóirat új címen és évkönyv formájában próbálta a lapengedélyezések — és nem utolsó sorban a cenzúra — gátjait kikerülni (így a *Revue Biblique* a háborús években, sőt még 1945-ben is *Vivre et Penser* címen, új évfolyamszámозással jelent meg), más lapok a *zone occupée*-ből a *zone libre*-be tették át székhelyüket, vagy éppen az országhatáron túl. A háború végeztével, nagyjából 1946-ban általában újraéledtek a régi, évtizedes, vagy éppen százados folyóiratok és soruk számos új és jelentős *revue*-vel szaporodott, sokszor hézagot pótlóan.

A kiállítás kis terjedelménél fogva — mintegy 380 folyóirat egy-egy száma került szemlére — nem törekedhetett teljességre, nem mutathatta be az összes jelentős folyóiratokat, hanem, gondos válogatásban, minden tárgykör rangelső folyóirataira hívta fel a figyelmet, különös tekintettel az újonnan alapítottakra. A tárlóban szakok szerint csoportosított folyóiratok közül legtöbb helyet a természettudományiak foglaltak el: nagyrészt régi alapítású lapok, legtöbbjük a MASSON és BAILLIÈRE házak mintaszerű kiadványa. Szeretnők közülük fontossága miatt kiemelni a *Bulletin Analytique*-t (a *Centre National de la Recherche Scientifique* kiadványát), melynek első és második része az abiológiai, illetve biológiai kutatások eredményeit közli abstractszerűen immár nyolcadik éve. A *Bulletin Analytique*-nek filozófiai sorozatát még nem láttuk a szép számmal kiállított filozófiai folyóiratok között. A klasszikus *Revue Philosophique*, az *Études Philosophiques* és a *Revue de Métaphysique et de Morale* mellett meg kell emlékeznünk az 1939-ben alapított racionalista *La Pensée*-ről és a JEAN WAHL szerkesztésében megjelenő *Deucalion*-ról, melynek skálája szélesebb, hangja a nagyközönség felé is szól. Új címmel jelenik meg, de a *Revue d'Histoire de la Philosophie* folytatása a *Revue des Sciences Humaines*. A pszichológiai folyóiratokat a nagymultú *Journal de Psychologie Normale et Pathologique* és az 1946-ban Le Havre-ban alapított *Revue de Psychologie des Peuples* képviselte. A „Religion“ felírású tárlóban a *Revue Biblique*, *Revue Thomiste*, *Revue des Sciences Philosophiques et Théologiques*, *Revue d'Ascétique et de Mystique* és a *Vie Spirituelle* mellett új folyóiratot látnunk, a *Revue du Moyen Age Latin*-t, mely méltán lesz népszerű filológusok és történészek körében egyaránt, hiszen színvonalát többek között GILSON, CHATILLON és LECLERCQ neve is biztosítja. Keve-